

Розробка заходів проводиться на основі аналізу інформації і повинна передбачувати: коректуючі заходи, направлені на усунення виявлених дефектів і невідповідностей; попереджувальні заходи – для усунення причин виявлених дефектів і невідповідностей, щоб не допустити їх повторення; профілактичні заходи, призначені для усунення причин потенціальних дефектів, щоб уникнути їх появи.

Функція прийняття рішень розуміє необхідність вибору альтернативи, прийняття оптимального варіанта між альтернативами, знаходження прийнятної угоди.

Одним з найважливіших критеріїв успішної діяльності сервісного підприємства є здатність реалізувати прийняті рішення. Реалізація заходів може здійснюватися застосуванням коректуючих дій для оперативного усунення виявлених невідповідностей, а також попереджувальних або профілактичних заходів – в залежності від характеру розроблених заходів. Реалізація заходів – завершальна функція циклу управління якістю.

Успішна діяльність підприємства залежить не тільки від внутрішніх факторів. Успіх сервісного підприємства залежить також від того, наскільки воно враховує вплив постійно змінюваної зовнішньої середовища, як адаптується до неї свою внутрішню структуру і методи управління. Розв'язати цю проблему допомагає ситуаційний підхід до управління, при якому враховуються зовнішні і внутрішні фактори. Такий підхід важливо використовувати при управлінні якістю.

Висновки. Аналіз функцій проєктування управління дає можливість відповісти на запитання про підвищення ефективності управління. На основі змісту, процесу і структури функції проводиться аналіз, результати якого слугують основою для розвитку тієї або іншої функції. Крім того, ця діяльність дозволяє виділити нові функції або, навпаки, прибрати функції за ненужністю. В управлінні між органами управління функції розподіляються нерівномірно. Процес проєктування управління діяльністю повинен розділяти виконання загальних і спеціальних функцій.

Істочники і література:

1. Деминг Е. Вихід із кризи: Нова парадигма управління людьми, системами і процесами / Е. Деминг; [пер. з англ.]. – М.: Альпіна Бізнес Букс, 2007. – 201 с.
2. Джуран Дж. М. Якість і прибуток / Дж. М. Джуран. – М.: Вид-во стандартів, 1970. – 198 с.
3. Фейгенбаум А. Контроль якості продукції / А. Фейгенбаум. – М.: Економіка, 1986. – 214 с.
4. Ісікава К. Японські методи управління якістю / К. Ісікава. – М.: Економіка, 1988. – 208 с.
5. Джордж С. Загальне управління якістю / С. Джордж, А. Ваймерс. – М.: Вид-во РЛД, 2002. – 486 с.
6. Вахрушев В. Принципи японського управління / В. Вахрушев. – М.: ФІЗБ, 1992. – 248 с.
7. Семь інструментів якості в японській економіці. – М.: Вид-во стандартів, 1990. – 220 с.
8. Каору І. Японські методи управління якістю / І. Каору. – М.: Економіка, 1988. – 172 с.

Головченко О.М.

УДК 332.1:343(081)

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТІНЬОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ІНТЕРЕСУ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Якщо проаналізувати здійснювані кримінальними угрупованнями тіньові операції, а потім узагальнити результати аналізу, можна дійти висновку про механізм «викачування» грошових коштів з офіційної економіки. Наприклад, обов'язково присутній такий елемент, як включення в «схеми» тіньових операцій підставних фірм, або офшорів, або тих і інших. Найбільшу небезпеку для суспільства представляють саме перерозподільні тіньові операції, коли в тіньову економіку перекачуються засоби з економіки. Сьогодні ще недостатньо досліджені і систематизовані шляхи реалізації тіньових економічних інтересів в економіці країни, хоча актуальність цього дослідження не викликає сумнівів.

Аналіз досліджень і публікацій з даної теми. Питання тіньових економічних відносин в своїх дослідженнях висвітлювали В. Геєць, З. Герасимчук, О. Данільян, О. Дзобань, Є. Ковальов, Т. Ковальчук, Ю. Лисенко, В. Мунтіян, С. Міщенко, Г. Пастернак-Тарнаушенко, Р. Ситник, А. Спіридонов, С. Харічков, М.Чумак, В. Шлемко та ін.; а також закордонні вчені – Г. Беккер, К. Боулінг, Є. Бухвальд, Дж. Бьюкенен, С. Глазьев, Н. Гловацька, К. Гірц, Г. Гросман, С. Деварейджен, М. Кастельс, А. Катценеленбойген, В. Куклін, Є. Олейніков, М. Олсон, А. Портес, Е. Сатерленд, В. Сенчагов, Е. де Сото. Однак питання реалізації тіньового економічного інтересу в господарській діяльності ще недостатньо розроблені.

Формування мети статті. Метою даної статті є виділення і систематизація алгоритму реалізації тіньового економічного інтересу, дослідження шляхів зменшення масштабу тіньової економіки в Україні і знищення найбільш небезпечних для суспільства форм.

Вклад основного матеріалу. Можна виділити п'ять основних стадій алгоритму реалізації тіньового економічного інтересу: зародження, розвиток, зрілість, занепад і загибель, які відображають особливості як самої тіньової економіки, так і економічної системи, в рамках якої вона функціонує.

У тих або інших формах тіньова економіка властива будь-якій економічній системі і гине тільки разом з нею і державою, яка регулює економічні відносини правовими нормами. Повністю знищити тіньову

економіку ніколи не вдасться. Мову можна вести тільки про зменшення її масштабу і знищення найбільш небезпечних для суспільства форм.

У зарубіжних дослідженнях до тіньової економіки тісно примикають поняття «білокомерціва» і «корпоративна» злочинність. Е. Сазерленд визначав феномен «білокомерцівої» злочинності як комплекс правопорушень, що здійснюються поважаними особами з високим соціальним статусом в рамках їх професійних обов'язків і з порушенням довіри, яка ним виявляється.

Господарська злочинність характеризується Г. Шнайдером як злочинність, яка направлена як на організації (зловживання довірою, саботаж), так і на споживачів (виробництво неякісних товарів) або працівників організації (порушення правил охорони праці). Ці злочини скоюються організаціями проти своїх конкурентів (порушення правил конкурентної боротьби, промислове шпигунство), окремими організаціями проти держави (отримання субсидій обманним шляхом) або декількома організаціями спільно проти економічної системи (відмова дотримувати правила конкуренції), а також проти всього суспільства (забруднення повітря і води).

На відміну від цього до основних злочинів, що становлять «білокомерціву» злочинність в Україні, відносять зловживання владою, посадові фальсифікації, корупцію, злочини, що здійснюються для забезпечення організованої злочинності, ухилення від сплати податків, афери в банківській справі і т.п. [3, с. 215].

Таким чином, форми господарської злочинності як частини тіньової економіки пов'язані з економічною і суспільною структурою держави.

Ознаки тіньової економіки: суб'єкти – працівники державних, суспільних і комерційних організацій, що реалізують свої функції у сфері економіки і пов'язаних з нею областях діяльності; злочини скоюються у зв'язку з діяльністю суб'єктів за місцем роботи; діяльність суб'єктів пов'язана з обслуговуванням або участю в законних економічних процесах; порушуються нормативні правила, викладені в законах і інших нормативних актах і регулюючі функціональну діяльність суб'єктів; суб'єкти разом з незаконною ведуть законну діяльність у відповідності з функціональним призначенням їх організацій; незаконний характер злочинної діяльності часто не пов'язаний зі здійсненням інших злочинів загальнокримінальної спрямованості (передбаченої КК); організованість виявляється в налагодженні і підтримці стійкого процесу здійснення незаконних діянь (здійснення кримінальних фінансово-господарських операцій);

А.К. Бекряшев у складі кримінальної економіки виділяє наступні елементи [2]: незаконні економічні відносини у сфері легальної економічної діяльності (економічна злочинність і адміністративна деліктність); приховану економіку - дозволена законом діяльність, яка офіційно не показується або применшується суб'єктами, що здійснюють її в цілях ухилення від сплати податків, внесення соціальних внесків або від виконання визначених законом зобов'язань; сферу нелегального бізнесу, яка пов'язана з виробництвом, реалізацією і споживанням товарів і послуг, але без ліцензії і спеціального дозволу; сферу нелегальної (неформальної) зайнятості; сферу нелегального бізнесу, пов'язаного з виробництвом, реалізацією і споживанням заборонених товарів і послуг, при якому має місце трудовий процес, а товари і послуги, що пропонуються, володіють ефективним ринковим попитом; сферу кримінального промислу, в рамках якої кримінальні доходи витягуються на базі систематичного здійснення традиційних загальнокримінальних злочинів (професійна злочинність); сферу послуг, пов'язану із застосуванням або загрозою застосування насильства в економічних відносинах (замовлені вбивства, кримінальний тероризм). Мета цієї діяльності - силове забезпечення функціонування кримінальної економіки, придушення конкуренції і соціального контролю насильницькими методами, за допомогою здійснення загальнокримінальних злочинів. Розвиток даної сфери пов'язаний з комерціалізацією загальнокримінальної насильницької злочинності; сферу створення, тлумачення, застосування, виконання тіньових (неформальних) норм, регулюючих сферу кримінальної економічної діяльності; незаконні економічні відносини у сфері політичного ринку політичної діяльності; незаконні економічні відносини в системі державної і муніципальної служби у зв'язку із здійсненням економічної діяльності, ухваленням і виконанням економічно значущих рішень.

Економіко-правовий аналіз дозволяє як найбільш криміногенні зони в цій сфері виділити: грошовий обіг, криміналізація якого найбільш небезпечна для суспільства, вражає всі ланки економічної системи; відносини власності, перш за все в торгівлі і громадському харчуванні, у сфері нерухомості, у виробництві дерева і будматеріалів, будівництві, сільському господарстві, земельних стосунках, а також у області захисту прав фізичних і юридичних осіб; зовнішньоекономічну діяльність, використовувану не тільки для швидкого кримінального накопичення капіталу, але і що є самим ефективним способом незаконного експорту капіталу за кордон через кримінальні структури експорту енергетичних і сировинних ресурсів, особливо стратегічних, що підриває позиції країни на світових ринках; споживчий ринок, що традиційно є криміногенною економічною зоною, практично повністю контрольованою криміналом, який жорстко квотує частку продажів, регламентує ціни та стягує податки на доходи у вигляді як долі від участі в капіталі, так і прямих платежів за право на торгівлю [9, с. 35].

На думку С.Ю.Барсукової, можна виділити наступні основні ознаки тіньової економіки [1]: неконтрольованість виробничої, торгової і фінансової діяльності ділків тіньової економіки державними органами, зокрема податковими службами; незаконний характер діяльності, зокрема скоєння злочинів підвищеної суспільної небезпеки; легалізацію (відмивання) незаконних доходів з метою їх подальшого інвестування в легальну економіку; розподіл частини незаконних доходів на фінансування корумпованого чиновництва в органах державної влади, зокрема в різних правоохоронних структурах.

Особливістю розвитку тіньової економіки як системного явища є те, що вона відноситься до класу так званих складних інтравертних систем. Розвиток її підсистем здійснюється за своїми внутрішніми закономірностями, що не дозволяє апіорі задати чіткі цільові установки функціонування державного механізму, протидіючого тіньовій економіці в конкретних регіонах і галузях [4]. Економічна роль тіньової економіки полягає в тому, що вона збирає під єдиним (кримінальним) контролем значні знеособлені фінансові і виробничі активи. В цьому випадку тіньова економіка допомагає економічно трансформувати у власність ОЗУ (організованих злочинних угруповань) результати діяльності багатьох юридичних, і фізичних осіб, що діють як кримінальним, так і законослухняним чином.

Не дивлячись на заходи, що вживаються останніми роками, очікуваних істотних позитивних зрушень в нейтралізації тіньової економіки поки не відбулося. Злочинність, зокрема корупція, в економіці як і раніше негативно впливає на економічні реформи, руйнує господарську і фінансову систему країни. Стан злочинності у сфері економіки, економічна криза і соціально-політична ситуація в країні, висока латентність злочинів економічної спрямованості можуть привести до безумовного збереження тенденції здійснення тіньових економічних операцій, проте при спробах «втиснути» кримінальні операції в рамки зовні легальної підприємницької діяльності, що все більш посилюються.

У основі тіньової економіки лежить прямий або непрямий (легальний або нелегальний, правовий або неправовий) перерозподіл фінансових і матеріальних ресурсів. Саме перерозподільна суть породжує суб'єктів, які організуються в політичні і економічні групи, прагнучі добитися ключового положення в системі цього опосередкованого перерозподілу. Перерозподіл може здійснюватися законним і незаконним способами.

Законні способи можливі за рахунок ключового положення в легальному фінансовому і товарному обігу і отриманні доходу за рахунок одержаних переваг по відношенню до інших організацій або використання безкоштовних або низьковідсоткових державних коштів або дешевої сировини. Незаконний спосіб припускає виведення з обороту або пряме розкрадання коштів і матеріальних ресурсів (рис.1).

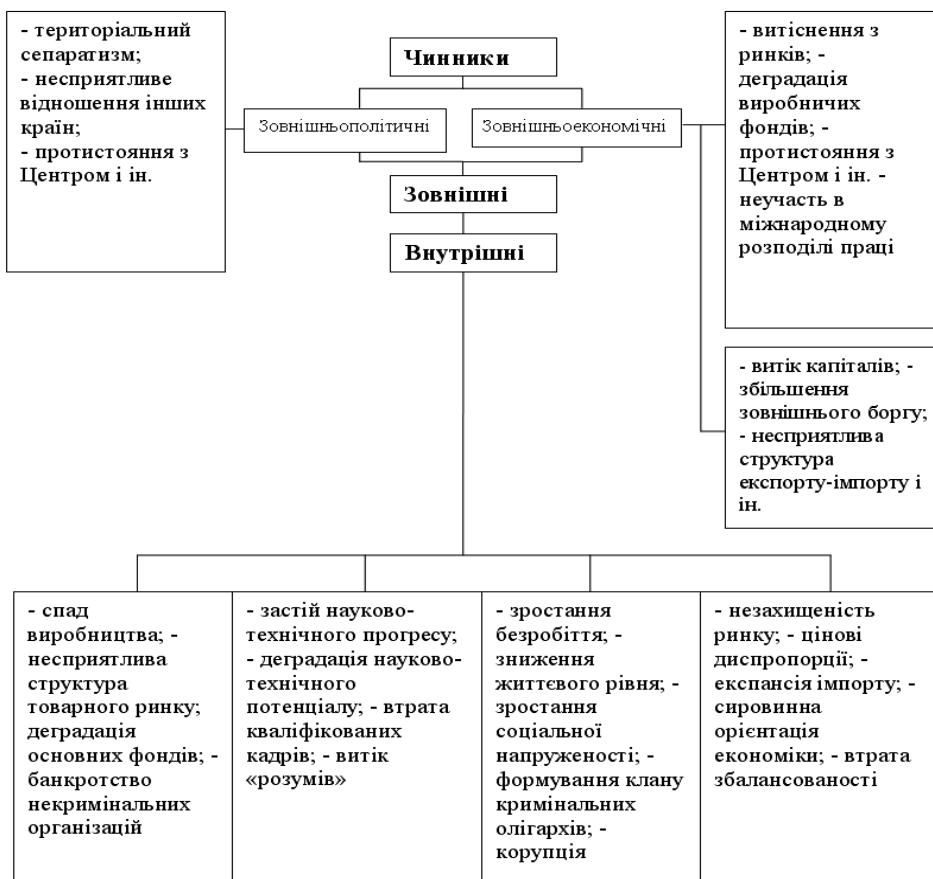

Рис. 1. Чинники негативного впливу тіньової економічної діяльності на процес реалізації економічних інтересів.

У зв'язку з тим, що у керівництва України з початку 1990-х років також знаходяться певні фінансово-політичні перерозподільні угруповання, ця боротьба за законні і незаконні перерозподільні привілеї або повноваження і лежить в основі процесів боротьби за владу, - переділу власності, загальних напрямів розвитку фінансової і виробничої сфери.

Існування і розвиток тіньової економіки як злочинної економічної системи, через яку проходять потоки вироблених в країні ресурсів, різко деформує економічні і нерозривно пов'язані з ними політичні і соціальні процеси, що відбуваються в Україні.

Окремі особи і групи (клани), які складають цю систему, реально перерозподіляють в своїх інтересах вироблюваний країною національний продукт, а тому одержують в своє розпорядження величезні ресурси і кошти, які і дозволяють їм укріплювати своє положення в суспільстві і державі.

У черговому номері журналу «ТОП 100. Рейтинг кращих компаній України» названі найбільші вітчизняні підприємства за обсягом чистого доходу і за показником чистого прибутку в 2009 р. До них відносяться ПФГ Систем Кепітал Менеджмент (Р. Ахметов), Приват (І. Коломойський, Р. Боголюбов), ТАС (С. Тигипко), Донецксталь (В. Нусенкіс), Індустріальний Союз Донбаса (В. Гайдук, С. Тарута), Eastone (В. Пінчук), Універсальна інвестиційна група (В. Антонов), Укрпромінвест (П. Порошенко), Фінанси і кредит (К. Жеваго), Запорожсталь, Смарт-груп (В. Новінський), Ілліч-сталь (В. Бойко), Росукренерго (Д. Фірташ). Сумарний дохід підприємств, що увійшли до першої сотні, за підсумками першого півріччя 2009 років досяг 334 млрд.грн. Це 85,5 % від номінального ВВП України за цей період.

При цьому одним з найбільш небезпечних моментів є те, що створення пільгових умов для криміналізованих організацій в рамках тіньової економіки створює їм можливість у ряді випадків одержувати надприбутки практично законно - тільки за рахунок використання пільг, величезних дешевих державних ресурсів, гарантованого збуту або постачання і т.п. Тобто кримінальний характер діяльності цих організацій ховається і як би зникає завдяки невинуватим пільговим умовам їх діяльності або виключно сприятливим можливостям, що надаються їм [7].

Отже: розвиток тіньової економіки приводить до розширення кримінальності в економіці країни і регіонів; вихід кримінальних структур тіньової економіки на міжнародну арену підсилює їх, що додатково прискорює процеси криміналізації української економіки; складна система кримінальних і законних взаємозв'язків між організаціями тіньової економіки украї ускладнює визначення кримінальності здійснюваних фінансово-господарських операцій і персоніфікацію кримінальних керівників; багатofакторний розвиток кримінальних аспектів діяльності тіньової економіки вимагає від правоохоронних органів використання нових методів для аналізу процесів, що протікають в українських організаціях; різко зростають якісні і кількісні показники криміналізації економіки під впливом того, що розширюється кримінальний вплив тіньової економіки; значно збільшується дія способів здійснення кримінальних фінансово-господарських операцій, що інтенсивно розвиваються в результаті широкого використання незаконних способів збільшення прибутковості різних галузей економіки; істотно зростає ступінь організованості економічної злочинності, особливо через найбільш крупні олігархічні ПФГ як значущі частини тіньової економіки, збільшується негативний вплив цих корпоративних структур унаслідок розширення невизначеності наслідків для держави і суспільства управлінських рішень з використанням кримінальних методів, що реалізуються цими корпораціями; посилюється вплив процесу розвитку тіньової економіки на всі компоненти розвитку українського суспільства і держави, неспівпадання корпоративних інтересів найбільш крупних комерційних організацій, які прагнуть до отримання надприбутку будь-якими законними і незаконними шляхами, і інтересів української держави, що координує діяльність підприємств і організацій на користь суспільства.

Одним з найбільш небезпечних проявів кримінальної діяльності тіньової економіки є використання в кримінальних цілях основних елементів державного регулювання економіки.

Під впливом дезорганізуючої дії тіньової економіки в 1990-і роки українська економіка поступово втрачала здібність до динамічного саморозвитку, а некримінальні підприємства, їх конкурентоспроможність на зовнішніх і внутрішніх ринках, ставали об'єктом експансії з боку кримінальних структур.

Сьогодні взаємовідношення інтересів Української держави і структур тіньової економіки є наочною характеристикою того, що сучасна декларована протидія кримінальної експансії відрізняється одночасно різноманітністю форм, маневреністю і суперечністю. Відношення структур тіньової економіки до спроб державного регулювання також неоднозначно. Вони активно використовують державне регулювання за допомогою певних політичних груп, що люблять їх інтереси. У цих випадках державне регулювання їм вигідно. В той же час вони жорстко конфліктують з ним, коли в діях державних органів з'являється загроза отримання ними прибутку.

Природно, що без протидії українських державних інститутів інтеграція структур тіньової економіки у виробництво, торгівлю, фінансову сферу була б ще інтенсивнішою і широкомасштабною. Проте взаємини держави і тіньової економіки в системі державного регулювання - лише одна складова цих відносин, що не розкриває всі їх взаємозв'язки. Останні носять дуже складний і суперечливий характер. Більш того, входження структур тіньової економіки в структурну спільність транснаціонального капіталу вносить нові суперечності у відносини кримінальних корпорацій з Українською державою.

Міжнародна діяльність українських структур тіньової економіки розширила об'єктивну основу для поглиблення суперечностей між Українською державою і транснаціональним капіталом, що прийняв міжнародні підрозділи структур тіньової економіки. Перетворившись на транснаціональні, міжнародні кримінальні структури українського походження, перш за все криміналізовані олігархічні, ПФГ знаходять реальну можливість впливати на валютний курс нашої країни за допомогою переведенню капіталу в інші країни. Вірогідність же переведення капіталу (особливо грошового) велика і реальна [6, с.28].

Маневреність кримінальних структур тіньової економіки, реальність переміщення величезних мас фінансового капіталу в короткі терміни з одних країн в інші пов'язані з принципово новою нормативною правовою ситуацією: пішовши значною своєю частиною в міжнародне середовище, структури тіньової

економіки істотно ослабили регулюючу дію на них українських державних органів. Разом з тим вони не стали об'єктом регулювання і нормативної правової дії зарубіжних країн [5].

Через асинхронність піків боротьби з організованою злочинністю в економіці в різних країнах зарубіжні підрозділи кримінальних структур тіньової економіки українського походження можуть переміщати капітали в ті регіони, де вони не будуть схильні до правоохоронної загрози.

Українські кримінальні структури тіньової економіки, по-перше, з виходом в міжнародне середовище дістали можливість вибирати серед декількох джерел зовнішнього фінансування ті, що найбільш відповідають їх інтересам. По-друге, їх зарубіжні підрозділи одночасно дістали безпрецедентну можливість одержувати фінансові кошти на міжнародному ринку позикових капіталів - порівняно новому і надзвичайно динамічному утворенню. Цей ринок є для кримінальних структур корпоративного типу свого роду фінансовим дивом через його гігантські масштаби і у зв'язку з відсутністю контролю над ним з боку Української держави. По-третє, обставина, що свідчить про посилення позицій кримінальних структур тіньової економіки як саморегульованої системи, полягає у відносному скороченні можливості дії (економічної і правової) Української держави у зв'язку із загальною тенденцією до демократизації і ослаблення кримінально-правового контролю, що реалізувалися в 1990-х роках.

Висновки. Комплексний аналіз чинників негативного впливу тіньової економіки приводить до розуміння того, що подальше існування Української держави ставиться під загрозу унаслідок неможливості рішення завдань економічного, соціального, політичного, військового і т.п. напрямів розвитку, що стоять перед державою в умовах глобальної кримінальної деформованості економічних основ життєдіяльності країни [8].

В цілому тіньова економіка служить доповненням законослухняного господарства там, де управлінська і правоохоронна діяльність по забезпеченню легітимних переваг для легального капіталу виявляється недостатньою. В результаті тіньова економіка служить зниженню ефективності економіки і є одним з інструментів перерозподілу в кримінальних інтересах вального внутрішнього продукту як сукупної вартості продукції сфери матеріального виробництва і сфери послуг, незалежно від національної приналежності організацій, розташованих на території нашої країни. При цьому найбільші кримінальні структури тіньової економіки не обмежуються конверсією своєї геополітичної ваги в комерційні переваги перед законослухняними підприємствами і організаціями. Вони прагнуть використовувати своє унікальне положення для зміцнення конкурентних переваг на майбутнє. У найбільших кримінальних структурах тіньової економіки, перш за все криміналізованих олігархічних ПФГ, в умовах спроб Української держави повернути дієвість державному контролю в економіці виникає розуміння того, що конкурентні переваги над законослухняними підприємствами і організаціями є недостатніми для збереження їх монопольного положення по отриманню надприбутку і повинні розглядатися лише як перший етап на шляху до довготривалого закріплення ними існуючого положення.

Сучасна ситуація, що визначає можливість регулювання кримінальних процесів в економіці, задає необхідність ефективного функціонування правоохоронного механізму, що створює сприятливі умови для протидії тіньовій економіці.

Джерела та література:

1. Барсукова С. Ю. Неформальная экономика: экономико-социологический анализ / С. Ю. Барсукова. – М. : Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2004. – 448 с.
2. Бекряшев А. К. Теневая экономика и экономическая преступность [Электронный ресурс] : электронный учеб. к инновационному учеб. курсу / А. К. Бекряшев, И. П. Белозеров. – 2000. – Режим доступа : <http://kiev-security.org.ua/b/232/intro.shtml>
3. Криминология / под ред.: В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. – М. : Юрист, 1997. – 512 с.
4. Латов Ю. В. Экономический анализ организованной преступности : лекция к спецкурсу «Теневая экономика» / Ю. В. Латов. – М. : ЮИ МВД России, 1997. – 48 с.
5. Научные подходы к оценке масштабов теневой экономики в финансово-кредитной сфере и меры по их снижению : науч. альманах фундаментальных и прикладных исследований. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 378 с.
6. Плисецкий Д. Экономическая безопасность: валютно-финансовые аспекты / Д. Плисецкий // МЭ и МО. – 2002. – № 5. – С. 28-35
7. Попов Ю. Н. Теневая экономика в системе рыночного хозяйства / Ю. Н. Попов, М. Е. Тарасов. – М. : Дело, 2005. – 240 с.
8. Попович В. М. Теорія і практика детінізація економіки : монографія / В. М. Попович. – Ірпінь : Академія держ. подат. служби України, 2001. – 546 с.
9. Шестаков А. В. Теневая экономика : учеб. пособие / А. В. Шестаков. – М. : Дашков+К°, 2000. – 152 с.